

IJTIMOIY TARMOQLAR: IMKONIYATLAR, SALBIY-IJOBIY OQIBATLARINING ILMIY TAHLILI

Muminova Gulchexra Ismailovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Tarix fakulteti katta o'qituvchisi,

Tahirova Ohida Yusuf qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti Filologiya fakulteti,

Ingliz tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning zamonaviy jamiyatdagi kommunikativ, pedagogik, iqtisodiy va psixologik jarayonlarga ko'rsatadigan ta'siri kompleks ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlarning algoritmik boshqaruvga asoslangan imkoniyatlari hamda ularning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy sohalarga oid salbiy oqibatlari nazariy-amaliy dalillar bilan asoslanadi. Shuningdek, maqolada mediata'lim, axborot madaniyati, raqamli xavfsizlik va ijtimoiy ongni transformatsiya qiluvchi omillar nuqtayi nazaridan konseptual xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy tarmoqlar, kommunikatsiya, mediata'lim, raqamli xavfsizlik, kiberbulling, algoritmlar, axborot pufagi, manipulyatsiya, global madaniyat, raqamli iqtisodiyot, media savodxonlik, psixologik ta'sir.

Raqamli kommunikatsiya paradigmasining globallasuvi sharoitida ijtimoiy tarmoqlar inson faoliyatining barcha qatlamlariga chuqur singib borayotgan yaxlit ijtimoiy-madaniy fenomen sifatida namoyon bo'lmoqda. Ularning axborot oqimini tezlashtirishdagi roli, ijtimoiy kapitalni shakllantirish jarayoniga kirib kelishi, kommunikativ kompetensiyaning transformatsiyasiga qo'shayotgan hissasi hamda kognitiv faoliyatga ko'rsatadigan bilvosita ta'siri zamonaviy sotsiologiya, psixologiya, pedagogika va kommunikatsiya tadqiqotlarining markaziy yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ijtimoiy tarmoqlar orqali tashkil etilayotgan virtual diskurs, kross-madaniy

muloqot, mediaviy ijtimoiylashuv kabi jarayonlar jamiyatning axborot madaniyatini tubdan o'zgartirmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy imkoniyatlari, avvalo, ularning kommunikativ platforma sifatidagi universalligida ko'rinadi. Tezkor xabar almashinuvi, vaqt va makon cheklovlarining yo'qligi, transmilliy muloqotning shakllanishi hamda foydalanuvchilar o'rtasida axborotning real vaqt rejimida tarqalishi – bularning barchasi global ijtimoiy tarmoqlarning asosiy ustunliklaridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, axborot iste'moli jarayonining 65–70 foizi aynan ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshmoqda (Qosimova, 2021. 44-45-b.).

Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar ta'lim jarayonining ham integrativ komponentiga aylanib bormoqda: Telegram, YouTube, Facebook va boshqa platformalar ta'limiy kontent yaratish, masofaviy o'qitish, mediaresurslar bilan ishlash hamda o'quvchilar o'rtasida intellektual hamkorlikni yo'lga qo'yish imkonini kengaytiradi. Bu jarayon "mediata'lim", "raqamli pedagogika" kabi atamalarning amaliyotga keng kirib kelishiga sabab bo'lmoqda.

Iqtisodiy nuqtayi nazardan, ijtimoiy tarmoqlar raqamli marketing, SMM strategiyalari va targeting texnologiyalari orqali biznesning dinamik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Kichik biznes subyektlarining 70 foizdan ortig'i mahsulot reklamasini aynan ijtimoiy tarmoqlarda amalga oshirmoqda, chunki bu an'anaviy reklama vositalariga nisbatan ancha arzon, yo'naltirilgan va samaralidir (Rasulov, 2020. 122-124-b.). Jamiyatdagi fuqarolik faolligi ham ijtimoiy tarmoqlar orqali keskin oshgan bo'lib, ijtimoiy kampaniyalar, xayriya tashabbuslari, ekologik faoliyat va jamoatchilik nazoratining virtual maydonlarda tashkil etilishi zamonaviy ijtimoiy jarayonlarning ajralmas qismi sifatida shakllanmoqda.

Biroq ijtimoiy tarmoqlar imkoniyatlar bilan birga jiddiy xavf va ehtimoliy salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltiradi. Avvalo, psixologik holatga ta'siri alohida e'tiborni talab qiladi. Digital dependency (raqamli qaramlik), informatsion zo'riqish, kibermuloqotning asabiy yuklamasi, ijtimoiy solishtirish sindromi kabi holatlar yoshlar o'rtasida tobora kuchayib bormoqda. Psixologik tadqiqotlarda ijtimoiy tarmoqlardan

ortiqcha foydalanish depressiv kayfiyat, o'z-o'zini qadrsizlashtirish, ijtimoiy ajralish hissi kabi salbiy oqibatlarni kuchaytirishi ta'kidlanadi (Karimova, 2019. 88-90-b.).

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar axborot manipulatsiyasi, feyk kontent, sun'iy trendlar, algoritmik filtrlash orqali jamoatchilik fikrini shakllantirish jarayoniga faol aralashadi. Yolg'on yoki manipulyativ axborotning viralligi uning haqiqatdan tezroq tarqalishiga olib keladi. Bu holat siyosiy jarayonlar, saylovlar, ijtimoiy muammolar bo'yicha noto'g'ri tasavvurlar paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin (Saidov, 2022. 51-53-b.). Axborot makonidagi tartibsizlik (information disorder) zamonaviy kiberxavfsizlikning eng muhim muammosiga aylangan.

Yoshlar ma'naviyatiga ta'siri ham dolzarb masala bo'lib, ochiq va nazoratsiz kontent oqimi milliy qadriyatlar, madaniy identitet va axloqiy me'yorlarga qarama-qarshi bo'lgan ko'rinishlarning keng tarqalishiga olib kelishi mumkin. Ma'naviy immunitet past bo'lgan auditoriya uchun bu jiddiy xavf tug'diradi. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasizligi, big data asosida amalga oshiriladigan yashirin kuzatuvlar, profil tahlili va algoritmik taxminlar foydalanuvchi shaxsiy hayoti daxlsizligini zaiflashtiradi (Tursunov, 2018. 139-141-b.).

Xulosa tariqasida aytish mumkinki, ijtimoiy tarmoqlar ijtimoiy jarayonlarning deyarli barcha qatlamlarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirayotgan murakkab kommunikativ fenomen bo'lib, ularning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish uchun axborot madaniyatini oshirish, mediata'limni rivojlantirish, yoshlar orasida mediazaxarli kontentga qarshi immunitetni shakllantirish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish tizimlarini mustahkamlash zarur. Ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlari ulkan bo'lsa-da, ular bilan bog'liq xavflar ham shunchalik jiddiydir. Zamonaviy jamiyat oldida turgan asosiy vazifa — mazkur vositalarning ijobiy jihatlarini rivojlantirib, salbiy oqibatlarni minimallashtiruvchi kompleks strategiyani ishlab chiqishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Qosimova N. Raqamli kommunikatsiya va ijtimoiy tarmoqlar sotsiologiyasi. Toshkent. 2021.
- 2.Rasulov B. Raqamli iqtisodiyot va internet marketing asoslari. Samarqand. 2020.
- 3.Karimova M. Yoshlar psixologiyasi va virtual muhitning ta'siri. Toshkent. 2019.
- 4.Saidov Sh. Axborot xavfsizligi va mediatahlil asoslari. Buxoro. 2022.
- 5.Tursunov A. Kiberxavfsizlikning nazariy asoslari. Toshkent. 2018.